

چرا دانشگاه‌های علوم پزشکی به کارخانه‌های مقاله‌سازی تبدیل شدند؟

مصائب پژوهش علوم پزشکی‌ها

رنا آقابیگی

بیوتکنولوژیست

سالانه ده‌ها و صد‌ها میلیارد از بودجه کشور و چندین میلیون ساعت کار استاد، دانشجو و کارمند در دانشکده‌ها و مراکز تحقیقاتی دانشگاه‌های علوم پزشکی صرف چیزی تحت عنوان «تحقیقات، پژوهش و فناوری» می‌شود. براساس گزارش سامانه علم‌سنجی دانشگاه‌های ایران مجموع مقالات منتشرشده در سال ۲۰۱۹ از پنج دانشگاه علوم پزشکی برتر کشور یعنی علوم پزشکی تهران (با بیش از پنج هزار مقاله)، علوم پزشکی شهیدبهشتی (بیش از سه هزار و ۵۰۰ مقاله)، علوم پزشکی مشهد (نزدیک به دو هزار مقاله) و علوم پزشکی شیراز (با بیش از هزار و ۸۰۰ مقاله)، نزدیک به ۱۴ هزار مقاله پژوهشی می‌شود. اکنون این سوال به ذهن می‌رسد که خرج کردن این میزان هزینه و انرژی تحقیقاتی در وزارت بهداشت، چه مقدار فرآورده و بازدهی علمی، پزشکی و صنعتی برای کشور به ارمغان آورده است؟ بررسی، پایش و عیب‌یابی این هزینه‌ها و زمان کار برای تحقیق و پژوهش می‌تواند به برپا شدن این امر کمک شایانی کند.

نسبت هزینه و انرژی به فرآورده در مراکز تحقیقاتی علوم پزشکی چقدر است؟

اگر میزان تحقیق و پژوهش را در رشته‌های کارشناسی در نظر بگیریم، جمع طرح‌های پژوهشی و پایان‌نامه‌های دانشجویان تحصیلات تکمیلی، داروسازی، پزشکی، دندانپزشکی و دوره‌های تخصصی و طرح‌های ارائه شده در مراکز کمیته‌های تحقیقاتی در کل کشور عدد و رقم بالایی خواهد شد. همچنین دانشجویان تحصیلات تکمیلی شامل دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری رشته‌های مختلف علوم پایه مثل بیوتکنولوژی، نانوتکنولوژی، مهندسی بافت و... و تحصیلات تکمیلی همه رشته‌های علوم پزشکی است. حال باید پرسید که تولید محصول و علم این میزان تحقیق و هزینه‌های جاری چقدر است؟ اگر دانشجوی وزارت بهداشت و در متن کار پویده باشی، به راحتی می‌توانی بفهمی که خروجی بسیاری از دانشکده‌های علوم پزشکی چه دانشگاه‌های تپ یک و چه پایین‌تر - از تالیف یا ترجمه چند جلد کتاب تجاوز نمی‌کند. براساس آمار درج‌شده در دانشگاه تپ یک علوم پزشکی تبریز با بیش از ۳۶ هزار مقاله و طرح ثبت‌شده در سامانه پژوهان دانشگاه، فقط ۷۴ عدد اختراع و ابداع در سامانه ثبت رسیده که با قبولی واقعی و کاربردی بودن تمامی این اختراعات ثبت‌شده، این میزان ۰/۰۰۲ درصد کل مقالات است. براساس آمار ارائه شده در سایت علوم پزشکی شیراز و در دفتر ثبت اختراعات و ابداعات، آخرین آمار گزارش شده مربوط به سال ۹۲ یا ۰۵ مورد ثبت است. اطلاعاتی مبنی بر آمار ثبت ابداعات در سایت علوم پزشکی تهران یافت نشد. اگر در میان دانشگاه‌های وزارت علوم از میزان بازدهی و تولید محصول و صنعت حاصله از تحقیق و پژوهش سوال شود، آمار و ارقام نمایشگاه‌های دستاوردهای علمی دانشگاه‌های شاخصی مثل دانشگاه صنعتی شریف، امیرکبیر، خواجه نصیر طوسی و... پاسخ قانع‌کننده‌ای به این سوال خواهد داد. آمار مراکز تحقیقاتی وزارت بهداشت هم پاسخ به همین میزان قانع‌کننده است؟ قاطعانه می‌توان گفت خیر. براساس آمار سامانه نظام نوین اطلاعات پزشکی کشور - تپون - فقط در سال ۲۰۱۹ حدود ۳۰ هزار مقاله به چاپ رسیده که از میان ۶ هزار و ۵۰۰ پایان‌نامه ثبت‌شده، اما نتوانی به همین مقدار در میزان رشد علمی علوم پزشکی یادستوردهای علمی و صنعتی علوم پزشکی به چشم نمی‌خورد، چرا؟ چون روند پژوهشی و معیار سنجش افراد و کارهای تحقیقاتی معیوب و مایوس‌کننده است. همچنین عمده تولیدات علمی و محصولات کاربردی پزشکی مربوط به شرکت‌های دانش‌بنیان خصوصی می‌شود که متر و معیار آنها مبتنی بر کاربردی و تولیدی بودن امور پژوهشی است.

چرا روند تحقیق و پژوهش در علوم پزشکی معیوب است؟

ممکن است عده‌ای صرف این میزان بالای نیروی کار علمی

گفت‌وگو
سرپرست دانشگاه آزاد استان کرمانشاه در گفت‌وگو با «فرهیختگان»
امتحانات با رعایت فاصله‌گذاری
اجتماعی برگزار خواهد شد

فرهاد گل محمدی، سرپرست دانشگاه آزاد اسلامی استان کرمانشاه نیز در گفت‌وگو با «فرهیختگان» از وضعیت این شهر و نحوه برگزاری امتحانات سخن گفت. به گفته او استان کرمانشاه به‌عنوان یکی از استان‌های در وضعیت هشدار قرار دارد؛ بنابراین امتحانات در این استان قرار است به‌صورت حضوری برگزار شود.

گل محمدی در ابتدای سخنان در خصوص کلاس‌های مجازی گفت: «در این مدت راه‌اندازی سیستم آموزش مجازی و فعال‌سازی آن به‌طور مستمر به‌گونه‌ای بوده که روزانه نزدیک به ۶۵۰ کلاس مجازی در این دانشگاه برگزار شد. در نخستین گام کلاس‌های حضوری را تعطیل کردیم و با تشکیل کمیته برگزاری کلاس‌های مجازی و راه‌اندازی این سیستم آموزشی و فعال‌سازی آن به‌طور مستمر روزانه نزدیک به ۶۵۰ کلاس مجازی در دانشگاه برگزار کردیم.»

سرپرست دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه افزود: «در هفته نخست بعد از تعطیلات حدود ۴ هزار کلاس مجازی تشکیل شده و نزدیک به ۴۰ درصد دانشجویان نیز در این کلاس‌ها شرکت کرده‌اند که با این اقدام و شیفت‌بندی کارکنان طبق بخشنامه سازمان مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی، حضور افراد در این واحد دانشگاهی به حداقل رسیده است.» او در ادامه با بیان اینکه طبق بخشنامه، امتحانات به‌صورت حضوری برگزار می‌شود، تصریح کرد: «به‌محض اینکه استاد سستاد کرونا به‌صورت کتبی وضعیت را با اعلام کند در شهری که وضعیت قرمز اعلام شود امتحانات در آن شهر لغو یا به‌صورت مجازی برگزار خواهد شد.» سرپرست دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه با تأکید بر اینکه در شرایط عادی امتحانات حتماً به‌صورت حضوری خواهد بود، اضافه کرد: «در تمام دانشگاه‌ها حتی دانشگاه‌های دولتی امتحانات به‌صورت حضوری است؛ اما اگر وضعیت استان کرمانشاه با یکی از شهرهای آن قرمز اعلام شود امتحانات کنسل و به‌زمان دیگری موکول خواهد شد. امتحانات به‌صورت حضوری در شهرهای سفید برگزار می‌شود و برای شهرهای قرمز در زمان مناسب تصمیم‌گیری می‌کنیم.»

گل محمدی با بیان اینکه برگزاری امتحانات به‌صورت مجازی نیازمند زیرساخت‌های لازم است، اظهار کرد: «طبق بخشنامه سازمان امتحانات مجازی هم بعد از امتحانات حضوری خواهد بود. یعنی ابتدا باید یک‌ماه آزمون‌های حضوری برگزار شود و بعد از گذشت این یک‌ماه امتحانات مجازی در دستور کار قرار می‌گیرد.»

او درباره تمهیدات دانشگاه آزاد اسلامی استان کرمانشاه برای برگزاری امتحانات حضوری نیز توضیح داد: «امتحانات پایان ترم دانشجوین در دانشگاه آزاد اسلامی با رعایت تمهیدات بهداشتی و فاصله‌گذاری اجتماعی برگزار خواهد شد. پیش از این امتحانات در دو هفته و دو روز دانشکده برگزار می‌شد اما در حال حاضر و با توجه به شیوع کرونا قرار است در چهار هفته و پنج دانشکده برگزار شود. کلاس‌ها آماده شده است و صندلی‌ها یک‌و‌نیم متر از هم فاصله دارند تا دانشجویان در زمان برگزاری آزمون با فاصله از یکدیگر باشند. همچنین بین هر آزمون فاصله در نظر گرفتیم تا در این زمان کلاس‌ها ضد عفونی شود. همچنین از فضای بیشتری استفاده خواهیم کرد تا دانشجویان در فاصله‌های بیشتری از هم قرار گیرند.»

سرپرست دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه با تأکید بر اینکه پنج دانشکده درگیر امتحانات خواهند بود، گفت: «در هر کلاسی حداکثر ۱۰ تا ۱۲ صندلی چیده شده و در هر دانشکده تقریباً ۱۵۰ نفر حضور خواهند داشت. بنابراین پروتکل‌های بهداشتی را رعایت خواهیم کرد و دانشجویان نگران این موضوع نباشند.»

گل محمدی در پایان گفت: «بسیاری از خانواده‌ها نگران هستند و ما این نگرانی را درک کرده و تلاش داریم تا امتحانات در بهترین شرایط و با رعایت بهترین پروتکل‌های بهداشتی برگزار شود. فعلاً طبق بخشنامه سازمان مرکزی دانشگاه باید حضوری برگزار شود، اما در صورت تصمیم‌گیری برای برگزاری به‌صورت مجازی از زیرساخت‌های واحد الکترونیک استفاده می‌کنیم. در این مدت حدود ۶۰ درصد دانشجویان در کلاس‌های حضوری شرکت کردند و این در حالی است که ۹۵ درصد کلاس‌ها به‌صورت مجازی برگزار شد.»

آیا تحقیقات رانتی هم وجود دارد؟

در بررسی اطلاعات و آمار منتشرشده از سوی موسسه ملی توسعه تحقیقات علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران - نیما - متوجه خواهیم شد که از ۹۴ میلیارد تومان بودجه نیما در سه سال ۱۸۰ میلیارد آن در اختیار افراد نام‌آشنای حوزه علوم پزشکی در دانشگاه تهران قرار داده شده است که بررسی فعالیت پژوهشی این افراد در سامانه‌های علم‌سنجی و پایگاه‌های داده، ما را با رقم‌های نجومی تحقیقات و مقالات روبه‌رو می‌کند. در لیست نیما که برای توسعه و رهبری پژوهش‌های دانشگاه علوم پزشکی تأسیس شده نیز، نام پنج دانشگاه و موسسه آمریکایی، فرانسوی و انگلیسی به چشم می‌خورد. همچنین رئیس مرکز تحقیقات کبد و گوارش دانشگاه علوم پزشکی بقیه‌الله (عج) در گفت‌وگویی با ایسنا گفت: «متولیان پژوهش، تخلف پژوهشی می‌کنند. متولیان وزارت بهداشت و معاونان آنها دارند کار اجرایی انجام می‌دهند یا هر هفته چند مقاله می‌نویسند؟ مسئولان اعلام کنند در ۶ سال گذشته به چه کسی طرح داده‌اند و بودجه طرح‌ها چقدر بوده است؟ اگر همین بررسی‌ها را تا سطح مسئولیت‌های پژوهشی در دانشگاه‌ها و دانشکده‌ها هم بیاوریم، به احتمال زیاد به نتایج جالبی خواهیم خورد. اسامی مشتری که در بسیاری از مقالات دانشکده و دانشگاه به چشم می‌خورد.

برای اصلاح روند تحقیقات چه باید کرد؟

برای اصلاح روند تحقیقات ابتدا باید نوع نگاه به پژوهش تغییر کند و معنی تحقیقات از «هرچه بتوان آزمایش شود» تولید مقاله کند» به «مجموعه‌ای از پژوهش‌های نظری و عملی که منجر به تولید علم مفید و یا تولید محصول عملی برای رفع مشکلات یا پیشرفت علوم پزشکی شود» تغییر کند و با تغییر معیار علم‌سنجی، اساتید مجبور نباشند برای ارتقای رتبه علمی خود در تولید مقاله از یکدیگر سبقت بگیرند و محصول عملی پژوهش مورد نظر باشد. این معیار می‌تواند آموزش اساتید و دانشجویان است که اساتید بتوانند با قطع زنجیرهای حصر در آزمایشگاه و ارتباط با علوم با‌بینی و صنعت، نظر سرمایه‌گذاری خارج از دانشگاه را به خود جلب کنند. مناسبانه خیلی از پژوهشگران از انجام پژوهش کاربردی ترس دارند و ترجیح می‌دهند در این آشفته‌بازار، موضوعی را انتخاب کنند که قبلاً در جای دیگری از دنیا کار شده باشد و با ایجاد تغییرات جزئی، احتمال حصول نتیجه بیشتر باشد تا بتوانند مقاله‌ای برای خود دست‌وپا کنند. قطعاً سرمایه‌گذار خصوصی نیز به این نوع تحقیقات وارد نخواهد شد. جذب اسپانسر خصوصی موضوعی است که بسیاری از پژوهشگران به دلیل ریخت‌وپاش‌های نامعقول، حتی به آن فکر هم نمی‌کنند. شاید یک دانشکده یا دانشگاه علوم پزشکی بتواند با الگوگیری و خلاقیت نقشه‌ای برای برخی مسیرهای تحقیقاتی فراهم کند، اما اصلاح ساختار سودمند و نتیجه‌بخش، وظیفه متولیان و مدیران سازمان‌های تصمیم‌گیر دولتی است.

انتخاب کرده‌اند، به‌طوری که در سابقه تحقیقاتی بسیاری از مسئولان دولتی از سمت وزارت بهداشت تعداد چند ده تا چند صد مقاله در سال به چشم می‌خورد که چیزی جز یک شوخی یا اعجاز علمی نیست. کافی است در سامانه علم‌سنجی اعضای هیات‌علمی دانشگاه‌های علوم پزشکی نگاهی بیندازیم تا متوجه شویم که اساتیدی با چند صد مقاله کم نیستند. سابقه علمی یک استاد و میانگین زمان چاپ یک مقاله را چندماه در نظر بگیریم که استادی در کنار تدریس بیش از ۵۰۰ مقاله داشته باشد. همچنین در داخل و خارج از دانشگاه‌ها، مراکز تولید مقاله شکل گرفته‌اند که با تجربه کافی از چند عدد و رقم حاصل از کار تحقیقاتی در کمترین زمان و با کمترین هزینه، چند مقاله اسام و رسم‌دار در دنیا به چاپ می‌رسانند.

نقش اساتید در روند تحقیق و پژوهش چقدر مهم است؟

براساس گزارش نشریه تایمز در بین صد دانشگاه برتر در نسبت بین تعداد دانشجو برای هر استاد، رتبه اول با ۰/۱۹ دانشجو و رتبه صد با ۸/۲ دانشجو برای هر استاد است و تنها دانشگاه ایرانی این لیست، علوم پزشکی تهران با تعداد ۶/۲ دانشجو به نسبت هر استاد است. این نسبت در بسیاری از دانشگاه‌های علوم پزشکی زیادتر است و اساتید را با محدودیت بیشتری روبه‌رو می‌کند، چرا که اساتید نیز مشغول فعالیت باشند. معمولاً نقشه راه و الزامات حساب‌شده از سوی دانشگاه‌ها اعمال نمی‌شود ولی نقش برجسته اساتید در هدایت و انجام تحقیقات کاربردی و دارای فرآورده واقعی بسیار تعیین‌کننده است؛ چرا که انتخاب موضوع و نتیجه پژوهش‌ها مستقیماً حاصل تصمیم آنهاست و با مشارکت جمعی اساتید و خلاقیت می‌توان نتایج بهتری را به دست آورد. وجود نظام پایش و پاسخ‌خواهی از گروه‌های آموزشی و اساتید از سوی دانشگاه‌ها می‌تواند کمک‌شایانی به تحقیقات سالم در دانشگاه کند، چرا که حتی بعد از ده‌ها مقاله بدون کاربرد و شباهت با صدها هزاران مقاله کارشده در آن موضوع در پایگاه‌های داده، کسی برای غیرمفید بودن شبه‌تحقیقات انجام‌شده بازخواست نخواهد شد. حتی اگر روندی برای پایش اساتید موجود باشد، عملاً اجرا نمی‌شود. معیار بودن تعداد مقالات برای ارتقای اساتید در دانشگاه‌ها باعث شده که اساتید در ارتباط‌هایی حساب‌شده، اسامی سایر اساتید را در مقالات خود و دانشجویان شان به‌عنوان استاد راهنما یا مشاور اجباری اضافه کنند. اساتیدی که حتی ممکن است از موضوع پژوهش هم بی‌خبر باشند و نهایت همکاری آنها به چند اضا محدود شود. همین موضوع منشأ اختلافات و مشکلات زیادی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی است و گزینه چگونه ممکن است یک استاد بیش از ۱۰ مقاله در سال چاپ کند؟

معیار سنجش افراد و مراکز و طرح‌های پژوهشی در علوم پزشکی چیست؟

مقاله چاپ‌شده، بزرگ‌ترین و مهم‌ترین و اصلی‌ترین معیار سنجش و پایش است. در این قاموس بهترین استاد و بهترین مرکز تحقیقاتی، استاد و مرکزی هستند که با بازدهی بالاتر هزینه را به کاغذ تبدیل کنند. در نتیجه بهترین دانشجویان سریع‌ترین آنها در تولید مقاله است؛ فارغ از اینکه که اهمیت علمی انجام این پژوهش که صدها مقاله از آن در دنیا قبل از انجام شده، چیست یا اینکه چگونه به محصول تبدیل خواهد شد. همچنین یاداش‌های مالی - متناسب با ارزش روزنالی یا پایگاهی که مقاله در آن به چاپ رسیده است - برای چاپ مقاله هم به وخیم‌تر شدن این اوضاع کمک می‌کند. شما کافی است در انتهای مقاله خود آدرس چند مرکز تحقیقاتی را اضافه کنید تا از یاداش‌های مالی آنها برخوردار شوید، مرکزی که حتی ممکن است شمارا نشناسند. اگر دانشکده علوم پزشکی پس از یک دهه تأسیس با اساتیدی با بیش از ۱۰ سال سابقه هیات‌علمی و نزدیک به صد مقاله، غیر از تربیت دانشجویانی که قرار است فقط اساتید شوند، حتی دارای یک محصول کوچک کاربردی صنعتی، پزشکی یا تولیدی نباشد، نام این وضعیت غیر از فاجعه چیست؟ البته این روندی است که از وزارت و سپس دانشگاه و نهایتاً استاد برای پژوهش

وزارت علوم نگران بازگشت مالیات بر قراردادهای پژوهشی

محمدسعید سیف در خصوص نگرانی‌های ایجادشده درباره احتمال کسر مالیات از قراردادهای ارتباط با صنعت در پیش‌نویس اصلاحیه قانون مالیات‌های مستقیم، گفت: «چندسال پیش این مشکل وجود داشت که خوشبختانه طبق مصوبه مجلس شورای اسلامی، کسر مالیات پنج درصد از قراردادهای پژوهشی و ارتباط با صنعت که رقم قابل توجهی هم بود، حذف شد.» مدیرکل ارتباط با صنعت وزارت علوم با اشاره به اینکه اخیراً بازبسی قانون مالیات کشور در دستور کار وزارت اقتصاد قرار گرفته است، اظهار کرد: «براساس اطلاعات غیررسمی که به دست ما رسیده، گفته می‌شود شاید قراردادهای ارتباط با صنعت دوباره شامل مالیات‌ها شود که این موضوع نگرانی برای ما به وجود آورده است؛ البته فعلاً اقدامی در این خصوص صورت نگرفته و قانون مالیات همچنان در دست بررسی است.» سیف ادامه داد: «نگرانی خود را در رابطه با این موضوع به وزارت اقتصاد انعکاس داده‌ایم تا آنها در قانون جدید مالیات و در بازبسی مجدد آن، عدم شمول مالیات بر قراردادهای ارتباط با صنعت و قراردادهای پژوهشی را حتماً مورد توجه قرار دهند.»

اعلام نتایج کنکورهای سراسری تا مهرماه

فاطمه زرین‌آمیزی، سخنگوی سازمان سنجش آموزش کشور در گفت‌وگو با خبرگزاری دانشجو، درباره اعلام نتایج کنکورهای سراسری گفت: «با توجه به آنکه هنوز تا برگزاری آزمون‌های دکتری، کارشناسی ارشد و کارشناسی زمان زیادی باقی است نمی‌توان برای زمان اعلام نتایج آنها اظهار نظر کرد.» او ادامه داد: «تمام تلاش سازمان سنجش آموزش کشور بر آن است که نتایج کنکورها را در کوتاه‌ترین زمان اعلام کند و طبق پیش‌بینی‌ها نهایتاً تمامی نتایج تا مهرماه ۹۹ منتشر خواهد شد.» سخنگوی سازمان سنجش آموزش کشور اظهار داشت: «نتایج به‌گونه‌ای اعلام می‌شود که دانشگاه‌ها برای شروع سال تحصیلی جدید الی‌الورد هم مشکلی نداشته باشند و در این خصوص معاونت آموزشی وزارت علوم می‌تواند برنامه‌ریزی کند.» گفتنی است، پیش از این برخی رسانه‌ها به نقل از ابراهیم خدایی، رئیس سازمان سنجش آموزش کشور اعلام کردند که نتایج آزمون دکتری و کارشناسی ارشد ۹۹ اوایل مهرماه و آزمون کارشناسی اواخر مهرماه منتشر می‌شود.

نیمه دوم شهریور؛ زمان بازگشت دانشجویان خارجی

عبدالحمیدعلیزاده، مدیرکل امور دانشجویان غیرایرانی سازمان امور دانشجویان در گفت‌وگو با مهر، درباره بازگشت دانشجویان خارجی با توجه به بازگشایی دانشگاه‌ها گفت: «براساس برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته، دانشجویان خارجی از نیمه دوم شهریورماه مجاز به بازگشت هستند.» وی ادامه داد: «همان‌گویی‌های لازم با دانشگاه‌ها انجام شده، بخشنامه‌های لازم نیز ارسال شده است تا این دانشجویان از نیمه دوم شهریورماه با عادی شدن شرایط برای ادامه تحصیل به دانشگاه‌های خود بازگردند.» مدیرکل امور دانشجویان غیرایرانی سازمان امور دانشجویان افزود: «دانشگاه‌ها برای برگزاری امتحانات همکاری لازم را با دانشجویان خواهند داشت.» وی ادامه داد: «دانشجویان خارجی که می‌توانند در آزمون‌های غیرحضوری شرکت کنند مانند بقیه دانشجویان در آزمون‌ها شرکت می‌کنند ولی اگر امکان شرکت در این آزمون‌ها را نداشته باشند، زمانی که بازگشتند با همکاری دانشگاه‌ها در امتحانات شرکت می‌کنند.»